

2419 10

Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken en van
de Minister zonder Portefeuille

Aan

de Heer Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 22 Februari 1952.

Wij hebben de eer, U hierbij mede namens onze ambtgenoot van Oorlog een Nota aan te bieden in zake de verplaatsing van bevolking.

De Minister van Binnenlandse Zaken,
BEEL.

De Minister zonder Portefeuille,
TEULINGS.

Nota inzake de verplaatsing van bevolking

Bij verschillende gelegenheden zijn aan de Staten-Generaal reeds enige mededelingen gedaan omtrent de maatregelen, welke van regeringswege met het oog op de voorbereiding van verplaatsingen van bevolking worden getroffen. De ondergetekenden grijpen mede namens hun ambtgenoot van Oorlog gaarne de gelegenheid aan, welke het indienen van een ontwerp van wet verplaatsing bevolking hun biedt, om een bredere uiteenzetting over deze aangelegenheid te geven. Waar de Memorie van Toelichting bij dat wetsontwerp reeds vele gegevens bevat over en beschouwingen wijdt aan de juridische aspecten van deze materie, zal in het navolgende meer in het bijzonder worden ingegaan op de wijze, waarop de voorbereidende werkzaamheden worden verricht.

In het algemeen gesproken kan een verplaatsing van bevolking voortvloeien uit drieërlei oorzaak, nl. bombardementen uit de lucht, zoals b.v. op Rotterdam, Den Haag en Den Helder in de afgelopen oorlog; operaties in de bewegingsoorlog, zoals Arnhem, Venlo en Roermond in de bevrijdingsperiode te zien hebben gegeven, en het voorbereiden en inrichten van liniën of stellingen, zoals deze plaats hebben gevonden in de periode 1939—1940 bij de Grebbelinie en elders.

Ten aanzien van de verplaatsing wegens luchtbombardementen is het uitgangspunt thans anders dan in de jaren 1939 en 1940. Toentertijd was de aandacht in hoofdzaak gericht op verplaatsingen in verband met het inrichten van stellingen enz.; zo werd voor de Grebbelinie met haar zuidelijke uitlopers de verplaatsing voorbereid van ongeveer 400 000 personen, en voor dezen was een groot gedeelte van de beschikbare huisvestingsruimte in het plattelandsgedebied in het Westen des lands bestemd. Hierdoor kon deze ruimte niet meer aangewend worden voor een onderbrenging van daklozen uit de eventueel door luchtaanvallen getroffen grote steden. Als gevolg hiervan werd, wat betreft de voorbereiding van verplaatsing wegens luchtbombardementen, volstaan met de gemeentebesturen in overweging te geven zelf te voorzien in de behoeften door de getroffen bevolking zo mogelijk binnen de eigen gemeente te huisvesten en voor zoveel nodig nog gebruik te maken van de huisvestingsmogelijkheden in de randgemeenten.

De bombardementen op Nederlandse steden in de afgelopen oorlog hebben intussen wel aangetoond, dat deze werkwijze niet bevredigend was. Deze ervaringen en vooral ook de voorbeelden uit het buitenland hebben de noodzaak van een meer systematische, breder opgezette voorbereiding op dit stuk doen zien. Niettemin achten de ondergetekenden zich gerechtigd, ook thans nog een zekere mate van beper-

king in acht te nemen. Hoewel uiteraard overal gevaar bestaat voor luchtbombardementen, zal dit gevaar voor het grootste deel van het land toch gering zijn en bovendien, zou het gerealiseerd worden, slechts beperkte vraagstukken opwerpen, welke zonder grote bezwaren ter plaatse kunnen worden opgelost. Het komt de ondergetekenden daarom verantwoord voor, de voorbereiding te bepalen tot die gebieden, waar bijzonder gevaar-aantrekkende objecten te vinden zijn. De voorbereidende werkzaamheden worden dan ook, zoals in de Memorie van Toelichting op het ontwerp Wet verplaatsing bevolking, artikel 2, is gesteld, beperkt tot een eventuele verplaatsing van bevolking van de A-gemeenten.

Naast deze begrenzing tot de A-gemeenten wordt nog een tweede beperking aangelegd. Bepaaldelijk achten de ondergetekenden het — in overeenstemming ook met de in het buitenland heersende opvattingen — uitgesloten, dat een algehele preventieve ontruiming van deze gebieden zou worden ter hand genomen. Hiertegen pleiten reeds aanstonds twee argumenten; enerzijds zou zulk een preventieve ontruiming het economische leven ter plaatse lamleggen, en daarmee de nationale oorlogsinspanning in vele gevallen ernstige schade toebrengen, en anderzijds zou daardoor de plaatselijke organisatie voor de bescherming van de bevolking bij gebrek aan personeel ineenstorten, wat zou kunnen leiden tot een totale vernietiging door brand van de ontruimde steden. Voorts brengt ook het belang van de inwoners zelve mede, dat zij zo lang mogelijk ter plaatse blijven, omdat alleen door gezamenlijke krachtsinspanning de aangerichte schade kan worden beperkt. De gevaren, die de bevolking bij een moderne oorlog uit hoofde van luchtbombardementen loopt, moeten dan ook, gezien het totaal karakter daarvan, in hoofdzaak opgevangen worden door de bescherming van de bevolking, en niet door preventieve ontruiming.

Een en ander sluit uiteraard de behoefte aan voorbereidingsmaatregelen niet uit. Ervaringen hier en in het buitenland hebben uitgewezen, dat de grootste schade, door opeenvolgende luchtbombardementen toegebracht aan dichtbevolkte gebieden, zoals de grote steden, in het algemeen geschat kan worden op 1/3 van het totaal aan woningen. Dit getal wordt uiteraard niet onmiddellijk en niet overal bereikt.

Zou de bevolking van dit 1/3 gedeelte in haar geheel moeten worden ondergebracht in het resterende 2/3 gedeelte van dezelfde gemeente, dan zou dit ruw geschat neerkomen op een bevolkingstoename van 50 % daar ter plaatse. Dit betekent een al te zware belasting zowel voor de getroffen als voor de niet-getroffen stadsbevolking; bij de huidige toch al zo moeilijke huisvestingspositie zal er naar gestreefd moeten worden ook in breder verband de lasten zo gelijkmatig mogelijk te verdelen. Daartegenover staat de eis, dat de ter plaatse werkzame bevolking zoveel mogelijk in de gelegenheid gesteld blijft haar werkzaamheden aldaar te verrichten. Op grond hiervan zal dan ook zo nodig een opschuifstelsel moeten worden toegepast, in dier voege, dat, zodra zich gebrek aan onderbrengingsmogelijkheden voor de werkende bevolking voordoet, in de eerste plaats de niet in het arbeidsproces opgenomen personen naar elders worden verplaatst, waardoor hun woningen ter beschikking komen voor de huisvesting van het getroffen gedeelte der werkende bevolking; een systeem dus dat hier te lande reeds eerder toepassing heeft gevonden bij de ontruiming van de Noordzeekust en ook in het buitenland de grondslag vormt voor de huidige verplaatsingsvoorbereidingen. Deze verplaatsing van de niet bij het arbeidsproces betrokkenen wordt nochtans niet preventief gedacht, maar uitsluitend bepaald door de te zijner tijd naar voren tredende behoefte.

Alleen reeds overwegingen van militaire aard verzetten zich verder tegen een vervoer van de te verplaatsen personen over enigszins lange afstanden; het is vóór alles zaak de transportmiddelen ter beschikking te houden van de nationale verdediging en de wegen niet te blokkeren. Dit heeft geleid tot het aanvaarden van het principe, dat elke provincie zoveel mogelijk haar eigen verplaatsingsmogelijkheden moet oplossen en dat dus de te verplaatsen bevolking in beginsel in dezelfde provincie wordt ondergebracht. De ondergetekenden beseffen, dat dit in het bijzonder in het Westelijk deel des lands grote moeilijkheden geeft, te meer omdat om militaire en andere redenen verschillende gebieden in de drie Westelijke provinciën (Noordholland, Zuidholland en Utrecht) niet als onderbrengingsruimte kunnen worden gebruikt. Vooral in dit deel des lands zullen dan ook aan het verplaatsingsbeleid hoge eisen gesteld worden.

De ondergetekenden zetten hierboven reeds uiteen, dat preventieve ontruiming van de A-gemeenten op grote schaal uitgesloten is. Enkele uitzonderingen hierop zullen echter moeten worden aanvaard. Zo verdient het aanbeveling verplegingsinrichtingen voor ouden van

dagen, voor krankzinnigen en voor chronische zieken aanstonds op — of omstreeks de eerste oorlogsdag, zo mogelijk in haar geheel met de inventaris, uit de bebouwde kommen der A-gemeenten naar elders over te brengen. Ook zal de mogelijkheid geopend moeten worden, dat patiënten uit de ziekenhuizen, zo nodig, vrijwillig preventief worden verplaatst. Echter zal de ziekenhuisinrichting zelve zo lang mogelijk ter plaatse moeten blijven teneinde het hoofd te kunnen bieden aan de vele, zowel militaire als burgerlijke noden en behoeften, te verwachten, wanneer de verdediging van ons land een aanvang heeft genomen. Ook de preventieve verplaatsing van inrichtingen voor onmaatschappelijke elementen in haar geheel en van weeshuizen en andere kindertehuizen, eveneens op vrijwillige basis, is in de voorbereidingsplannen opgenomen, alsmede een dergelijke verplaatsing van thuis verblijvende ouden van dagen, zieken, invaliden en kinderen. De op het platteland beschikbare grote gebouwen zullen o.m. voor deze doeleinden dienstbaar gemaakt moeten worden. Maatregelen als deze vinden uiteraard hun natuurlijke begrenzing in de bestaande gelegenheid tot onderbrenging.

Behalve ten aanzien van bestaande inrichtingen, welke in haar geheel naar elders worden overgebracht, wordt in de verplaatsingsplannen er van uitgegaan, dat in de huisvesting van de verplaatste personen in het algemeen door inkwartiering kan worden voorzien.

Ten aanzien van bepaalde categorieën van verplaatste personen zal dit echter niet steeds het geval kunnen zijn, zoals ook reeds is opgemerkt in de toelichting bij artikel 8 van het ontwerp Wet verplaatsing bevolking. Op die grond wordt in de plannen verondersteld, dat voor onmaatschappelijke elementen, ouden van dagen, kinderen, zieken en kraamvrouwen, noodinrichtingen worden voorbereid. De Dienst voor Maatschappelijke Zorg van het Ministerie van Binnenlandse Zaken zal de zorg voor de noodinrichtingen voor de eerste twee groepen op zich nemen, de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen heeft kunnen goedvinden, dat de Afdeling Vorming Buiten Schoolverband van zijn departement zorg draagt voor de jeugdinternaten voor kinderen ouder dan 3 jaar, met het oog waarop een beroep zal worden gedaan op de medewerking van jeugdleiders, terwijl de zorg voor noodverplegingsinrichtingen voor zieken en kraamvrouwen en ook voor zeer jeugdige kinderen overeenkomstig de toezegging van de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid zal worden gedragen door de Inspecteurs van de Volksgezondheid in de verschillende provinciën.

Aan de hand van de hierboven aangegeven richtlijnen, nader neergelegd in een voorlopige Leidraad voor Evacuatie en Vluchtelingen-zorg, zijn thans in nagenoeg alle provinciën de voorlopige verplaatsingsplannen tot stand gekomen. Bij het ontwerpen van deze plannen hebben de Evacuatie-Commissarissen overleg gepleegd met de organisatie voor de bescherming van de bevolking en de daarbij betrokken militaire autoriteiten.

Zodra de plannen grotendeels gereed waren gekomen, is door de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken bij circulaire van 8 October 1951 aan de gemeentebesturen verzocht hun medewerking te geven aan de voorbereidende werkzaamheden. De ondergetekenden voegen deze circulaire als bijlage hierbij.¹⁾

Anders dan bij luchtbombardementen, waarvan tot dusverre sprake was, is het bij de bewegingsoorlog bezwaarlijk te voorspellen, waar deze tot verplaatsingen aanleiding zal kunnen geven, b.v. omdat de operatiën op een bepaald ogenblik haar bewegelijkheid verliezen, of de bewoners van belangrijke bevolkingscentra dreigen ingeklemd te geraken tussen twee opererende legers. Dientengevolge zullen verplaatsingen wegens deze oorzaak zeer moeilijk voorbereid kunnen worden en zal dan ook veel aan het improviserend vermogen van het verplaatsings-orgaan moeten worden overgelaten. Het bestaan van een deskundig apparaat, dat de verantwoordelijkheid voor de tenuitvoerlegging van deze verplaatsingen op zich kan nemen, is hier dan ook welhaast nog belangrijker dan bij verplaatsingen wegens luchtbombardementen.

Tenslotte moet ook rekening worden gehouden met verplaatsingen wegens het inrichten en voorbereiden van stellingen en liniën en wegens de aanwezigheid van vliegvelden. De ondergetekenden menen te mogen volstaan met de aandacht op dit punt te vestigen, aangezien deze materie zich niet leent voor openbare behandeling. Wel kunnen zij de verzekering geven, dat het verplaatsings-apparaat ook voor het dragen van de verantwoordelijkheid voor deze verplaatsingen toegerust zal worden, terwijl deze verplaatsingen tot het strikt noodzakelijke beperkt zullen blijven.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat de verplaatsingsvoorbereidingen in volle gang zijn. Aan vele aspecten zal weliswaar nog aandacht moeten worden geschonken doch de ondergetekenden menen niettemin, evenals hun ambtgenoot van Oorlog, gerechtigd te zijn tot de mening, dat, zou zich de noodzaak tot het tenuitvoerleggen van verplaatsingen op korte termijn onverhoopt voordoen, de voorwaarden zijn geschapen tot het kunnen geven van althans een zekere mate van richting en leiding.

De Minister van Binnenlandse Zaken,
BEEL.

De Minister zonder Portefeuille,
TEULINGS.

¹⁾ Het vertrouwelijk karakter van deze circulaire is thans opgeheven.

MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN

Afdeling Kabinet

Nummer 5271

Datum 8 October 1951

Betreffende: Voorbereiding Evacuatie

VERTROUWELIJK

Binnenkort zullen door de zorg van de Provinciale Evacuatie-Commissarissen aan de gemeenten die daartoe door de Minister van Oorlog en mij zijn aangewezen, voorlopige evacuatieplannen toegezonden worden, welke door deze functionarissen zijn samengesteld in overleg met de Centrale Evacuatie-Commissie en onder goedkeuring van de bevoegde militaire autoriteiten. Evenzo zal aan die gemeenten, waar ingevolge de evenbedoelde plannen eventueel aan geëvacueerden huisvesting zal moeten worden verleend, daarvan door de Provinciale Evacuatie-Commissarissen mededeling worden gedaan onder opgave van het aantal evacués, waarop deze gemeenten moeten rekenen en onder verstrekking van de gegevens, welke in dit verband voor hen van belang kunnen zijn.

Aan de hand van een en ander kan thans met de voorbereiding van evacuaties ook in gemeentelijk verband een aanvang worden gemaakt. Hoewel een wettelijke regeling terzake nog niet tot stand is gekomen, zullen de gemeentebesturen, die hierbij betrokken zijn, naar ik vertrouw, reeds aanstonds met deze werkzaamheden een aanvang willen maken. Ik vind dan ook vrijheid U te verzoeken deze aangelegenheid met spoed in behandeling te willen nemen.

Met verwijzing naar de U bekende „Voorlopige Leidraad voor Evacuatie en Vluchtelingen-zorg” merk ik op, dat tot de, in nauw overleg met de Provinciale Evacuatie-Commissaris uit te voeren voorbereidingswerkzaamheden, in de eerste plaats vallen te rekenen:

1°. de instelling — voor zover nog niet geschied — van een bescheiden gemeentelijk evacuatie-orgaan, belast met de voorbereiding in vredetijd; voor de kleinere gemeenten zal, naar ik meen, voorschans kunnen worden volstaan met de instelling van een evacuatie-commissie met bijstand van reeds in dienst zijnde gemeentepersoneel; in de grotere gemeenten zal met de leiding het best kunnen worden belast, uiteraard onder toezicht van de burgemeester, een wethouder of een andere ingezetene met organisatietalent;

2°. de uitbouw (op papier) van dit orgaan voor de ten uitvoerlegging van evacuaties in geval van oorlog.

Door de volgens het evacuatieplan eventueel geheel of ten dele voor ontruiming in aanmerking komende gemeenten zal voorts aandacht moeten worden geschonken aan:

3°. het overleg met de dienst der burgerlijke verdediging ten aanzien van de z.g. „opvangcentra” in de buitenwijken der gemeenten of in omliggende dorpen, voor opnemings dergenen, die als gevolg van luchtaanvallen niet in de eigen woning kunnen blijven; de zorg voor inrichting en beheer dezer „opvangcentra” zal bij de genoemde dienst berusten; overleg echter met deze dienst over de gang van zaken in deze centra is voor een goede behartiging van de evacuatiebelangen gewenst;

4°. afzonderlijke onderbrenging van personen, die bepaaldelijk niet bij burgers kunnen worden ingekwartierd (te denken valt aan prostitutés, misdadige elementen, vervuilde of uitgesproken querulante personen). Bij een volstrekt beheerste en ordelijke evacuatie zouden deze personen dadelijk naar de voor hen bestemde verblijven moeten worden gedirigeerd. Hiertoe zou dan echter een voorafgaande registratie zijn vereist.

Ik ontveins mij niet, dat een registratie als hier bedoeld, zowel wat betreft de verzameling der gegevens voor één maal, als het bijhouden daarvan, in het bijzonder ten aanzien van de grote bevolkingscentra veel bezwaren zal medebrengen en ook dat zij nimmer zal kunnen voldoen aan al te strenge eisen van betrouwbaarheid. Daarom zou volstaan kunnen worden met een eenvoudig opgezette registratie, waarin zonder veel onderzoek de meest sprekende en nootore personen uit bovenbedoelde categorieën waren op te nemen.

Het komt mij echter ongewenst voor van de verzamelde gegevens in het bevolkingsregister op enigerlei wijze te doen blijken; het hoe dan ook doen signaleren van deze personen in bedoeld register ware mitsdien achterwege te laten.

Tot beperking van administratieve omslag en kosten is afgezien van het aanvankelijk voornemen, een registratie tot stand te brengen, waaruit zou kunnen blijken, in hoeverre de bevolking al of niet in het arbeidsproces werkzaam is.

Indien de opgestelde plannen met betrekking tot de beheersing van de arbeidsmarkt in oorlogstijd doorgang zullen vinden, zullen deze plannen mede een registratie van de gehele bevolking terzake van haar arbeidsgeschiktheid en vakbekwaamheid inhouden. Van deze gegevens zal dan mede ten dienste van de verplaatsing der burgerbevolking gebruik gemaakt kunnen worden.

Door de gemeenten, welke in het voorlopige evacuatieplan aangegeven zijn voor de opnemings van geëvacueerden, ongeacht of deze opnemings geschiedt in de eigen gemeente dan wel of de evacués van elders komen, zal aandacht moeten worden geschonken aan:

5°. de voltooiing, voor zover nodig, van de gemeentelijke huisvestingsadministratie opdat de onderbrenging vlot zal kunnen verlopen;

6°. de aanwijzing van een ontvangstegelegenheid, waar geëvacueerden ontvangen, geregistreerd, verfrist en zo nodig ook medisch onderzocht kunnen worden, alvorens naar de voor hen bestemde kwartieren te worden geleid.

Ik teken hierbij aan, dat de zorg voor het vervoer van geëvacueerden naar andere gemeenten behoort tot de taak van de Provinciale Evacuatie-Commissarissen in samenwerking met de Rijksinspecteurs van het Verkeer, die zich daaromtrent met de gemeentebesturen zullen verstaan.

Bij de voorbereiding en eventueel ook bij de ten uitvoerlegging van evacuaties zal zoveel mogelijk van bestaande diensten, zoals die der bevolkingsadministratie, de huisvestingsbureaux en de geneeskundige en sociale diensten, gebruik moeten worden gemaakt ter voorkoming van onnodige en financieel ook ongewenste doublures. De leiding door het plaatselijk evacuatie-orgaan zal dan ook in de eerste plaats een coördinerend karakter dragen.

Aangezien het in het algemeen aanbeveling verdient, dat degenen die bij de tenuitvoerlegging van evacuaties leidinggevende functies zullen bekleden, ook bij de voorbereiding betrokken worden en er voorts niet op gerekend kan worden, dat het verrichten van zodanige werkzaamheden grond zal opleveren tot het verkrijgen van een mobilisatie-vrijstelling, moge ik U in overweging geven met de voorbereidingen van evacuaties vooral die personen te belasten, van wie redelijkerwijs vaststaat, dat zij niet in militaire dienst zullen worden geroepen.

Intercommunale organen ten behoeve van de evacuatie zullen, naar het mij voorkomt, slechts bij uitzondering aanbeveling verdienen. De evacuatie-arbeid toch moet vooral gezien worden als een huisvestingsaangelegenheid, waarbij het gemeentelijk huisvestingsbureau als uitvoerend orgaan zal fungeren. Aangezien deze bureaux vrijwel overal zuiver gemeentelijk en niet intercommunaal zijn georganiseerd, zal het de voorkeur verdienen zich daarbij aan te sluiten, ook voor wat de evacuatiwerkzaamheden betreft.

De Regering zal bevorderen, dat aan de gemeenten in de kosten van voorbereiding een rijksbijdrage wordt verleend; zij is van mening, dat, ter berekening van deze bijdrage, ervan moet worden uitgegaan, dat deze kosten niet meer mogen bedragen dan f 0,10 per eventueel te evacueren persoon voor wat de kosten der voorbereiding van ont-

ruiming betreft en eveneens f 0,10 voor wat de kosten der voorbereiding van huisvesting aangaat. De Rijksbijdrage aan de gemeenten zal, onder voorbehoud van goedkeuring van de daartoe strekkende begrotingswetten 1951 en 1952, voor wat betreft de uitgaven, welke verband houden met de werkzaamheden ter voorbereiding van de ontruiming (zie de punten 1 en 2 + 3 en 4) op 75 % van maximaal f 0,10, dus op maximaal f 0,075 per evacué worden gesteld, welk percentage eventueel in zeer bijzondere gevallen kan worden verhoogd. Voor wat betreft de kosten verband houdende met de werkzaamheden ter zake van de onderbrenging (zie de punten 1 en 2 + 5 en 6) zal, onder hetzelfde voorbehoud, de vergoeding van rijkswege op 100 %, dus maximaal f 0,10 per evacué worden gesteld. In het genoemde bedrag van maximaal f 0,10 per evacué worden geacht alle gemeentelijke kosten begrepen te zijn, dus ook die van het evacuatie-orgaan. De rijksuitkering wordt voor 1951 berekend aan de hand van het aantal evacué's dat voor de desbetreffende gemeenten in het voorlopige evacuatieplan is aangegeven. Valt een gemeente in meer dan één plan, dan worden de getallen der geëvacueerden uit de onderscheidene plannen ter berekening van de rijksuitkering bijeen geteld.

Voor 1952 zal gerekend kunnen worden op een tegemoetkoming, respectievelijk vergoeding van $\frac{1}{4}$ der voor 1951 vast te stellen uitkeringen, met dien verstande dat, voor het geval het in de vorige alinea bedoelde aantal geëvacueerden inmiddels mocht zijn gewijzigd, hiermede rekening zal worden gehouden.

Hierbij wordt uitgegaan van de verwachting, dat de voorbereiding 31 December 1951 haar beslag zal hebben gekregen, zodat na dit tijdstip volstaan zal kunnen worden met het bijhouden en aanvullen der verkregen gegevens. Aan de berekening van het hierboven bedoelde $\frac{1}{4}$ gedeelte ligt ten grondslag de schatting, dat de omvang van de werkzaamheden tot het bijhouden en aanvullen der verkregen gegevens ongeveer $\frac{1}{4}$ zal uitmaken van de voorbereiding.

Ik merk ten slotte nog op, dat de besturen van gemeenten, waar ten behoeve van de voorbereiding van evacuatie werkzaamheden verricht zullen worden, van de Provinciale Evacuatie-Commissarissen mededeling zullen ontvangen in welke mate ten aanzien van deze werkzaamheden geheimhouding zal moeten worden in acht genomen.

De Minister van Binnenlandse Zaken,
J. H. VAN MAARSEVEEN.